

²² Not. sc, 7-10 mei 1827, 18 juli 1827. - Johannes Decker Zimmerman werd geboren te Amsterdam en was van 1808 tot aan zijn emeritaat in 1858 predikant van de gemeente Utrecht. In 1819 werd hij lid van de synode, trad van 1823 tot 1833 op als vice-president en van 1833 tot 1858 als president. - Jacob Nieuwenhuis, wiens familienaam oorspronkelijk 'Nyegaard' was, werd geboren te Alkmaar. Hij was predikant te Zutphen en Utrecht, werd in 1816 hoogleraar in de wis- en natuurkunde aan het Athenaeum te Deventer en in 1822 hoogleraar in de bespiegelende wijsbegeerte aan de Universiteit te Leiden. Van 1819 tot 1844 was hij lid van de Evangelisch-Lutherse synode. - Zie over hen: *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme* (verder afgekort als: *BL*), dl. 1, 1983², 61-62 resp. 215-217.

²³ Het verslag van de visitatie is opgenomen in: Not. sc, 20 okt. 1827.

²⁴ Zie over lutherse glasblazers in Nederland: *Evangelisch-Luthers Weekblad* 1965, 160-161.

²⁵ De gemeente Gorinchem had banden met de hersteld evangelisch-lutherse gemeente Amsterdam, die in 1791 was opgericht door een aantal leden dat zich had afgescheiden van de evangelisch-lutherse gemeente aldaar. Men deed dit omdat men de prediking in laatstgenoemde gemeente niet in

missies uit haar midden te benoemen, die zich persoonlijk op de hoogte zouden stellen van de situatie in een aantal filiaal-gemeenten. De eerste, bestaande uit één persoon, te weten de president van de synode ds. G.H. Lagers, zou een onderzoek instellen in *Naarden*, dat viel onder de hoofdgemeente Weesp. De hervormde predikant van Naarden, die de lutherse gemeente slecht gezind was, probeerde de lutheranen in de hervormde kerk te krijgen. Bovendien waren er problemen, omdat de gemeente voor haar diensten geen gebruik meer kon maken van de Waalse kerk. De tweede, bestaande uit de secretaris van de synode ds. J. Schultz en H.J. Backer, een synodelid uit Dordrecht, zou haar aandacht richten op *Wageningen*, waar de oude predikant van de hoofdgemeente Arnhem de diensten waarnam. Men ging er van uit dat er al een Koninklijk Besluit was genomen waarin werd bepaald dat na zijn overlijden de lutheranen opgenomen zouden worden in de hervormde gemeente aldaar. De derde, bestaande uit ds. J. Decker Zimmerman, predikant te Utrecht en prof. J. Nieuwenhuis, hoogleeraar te Leiden, zou een visitatie houden in de filiaal-gemeenten te Leerdam, Tiel, Zaltbommel en Heusden.²²

Op 27 augustus vertrokken de beide laatstgenoemde heren uit Utrecht, waarschijnlijk met een rijtuig, en bezochten allereerst *Leerdam*.²³ Hier bevond zich de bekende glasfabriek, die in 1765 was opgericht door de Boheemse lutherse familie Pelgrim. In de fabriek werkten voornamelijk Duitse glasblazers, die een deel vormden van de lutherse gemeente.²⁴ Hun aantal was nog toegenomen nadat ongeveer tien jaar tevoren een tweede fabriek was gebouwd. De gemeente bestond uit 56 leden en 125 doopleden. De voorzitter van de kerkenraad P. Pelgrim, wiens vader in 1786 een kerkje had laten bouwen, ontving hen in zijn huis. Pelgrim's vrouw bleek hervormd te zijn, maar behartigde volgens zijn zeggen 'met veel ijver en beleid de zaken der Luthersche Broederschap aldaar voorbeeldig'. Hij deelde mee dat men, hoewel de financiële toestand van de gemeente slecht was omdat de leden slechts f 80,- per jaar bijdroegen, toch graag een predikant zou willen beroepen. Thans kwamen slechts de predikanten van de hoofdgemeente Culemborg en van de hersteld evangelisch-lutherse gemeente Gorinchem²⁵ ieder tweemaal per jaar naar Leerdam om het Avondmaal te bedienen. Zij ontvingen voor deze diensten van het Departement van Eredienst elk een vergoeding van f 50,- per jaar. Het reeds genoemde kerkgebouw bevond zich in een zeer slechte staat. Op verzoek van Pelgrim vervaardigden Zimmerman en Nieuwenhuis, met instemming van de burgemeester die de commissie persoonlijk had ontvangen, de tekst van een concept-request aan de koning. Hiermee kon de kerkenraad het gouvernement verzoeken om door middel van financiële steun de gemeente in staat te stellen een